

KAROLINA WRÓBEL-KĄCKA

ORCID: 0000-0001-6812-6732

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

wrbl.karolina@gmail.com

Marek Olejnik,
Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI–XVIII w.),
Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej,
Lublin 2019, ss. 348

Nazwy osobowe ściśle związane są z miejscem i czasem ich powstania, a także tworzącą je kulturą będącą świadectwem danej epoki. W imionach i nazwiskach odzwierciedla się bowiem wiedza na temat człowieka, a także tego, co w danym okresie stanowiło dla niego szczególną wartość¹. Nie może więc dziwić fakt, iż badania antroponimiczne od lat mieszczą się w kręgu zainteresowań onomastów, czego owocem są liczne publikacje prezentujące analizy nazw osobowych z różnych regionów Polski².

W cykl badań antroponomastycznych wpisuje się także opublikowana w 2019 roku książka autorstwa Marka Olejnika *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI–XVIII w.)*. Językoznawca zasięgiem badawczym objął teren zróżnicowany pod względem kulturowym i etnicznym, za źródło naukowe przyjął natomiast księgi miejskie, grodzkie oraz ziemskie badanego regionu, znajdujące się w Archiwum Państwowym w Lublinie oraz w Archiwum Głównym w Warszawie. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na słuszność

¹ Ewa Rzetelska-Feleszko, przedmowa do *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko (Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 2005), 9–11.

² Por. np. Józef Bubak (1970), Stanisław Gajda (1973), Małgorzata Magda-Czekaj (2000), Wanda Szulowska (2010, 2014), Monika Kresa (2013), Ewa Rudnicka-Fira (2013), Małgorzata Kucińska (2014), Zofia Abramowicz (2015), Łukasz Trzeciak (2016) (zob. Bibliografia).

doboru wybranych przez badacza źródeł. Wskazane materiały stanowią bowiem jedno z najlepszych archiwalnych dokumentów wykorzystywanych w badaniach genealogicznych i naukowych. Pozwalają one zarówno na zrekonstruowanie niegdysiejszych stosunków gospodarczych, koneksji narodowościowych i religijnych, jak i dawnego systemu antroponimicznego³. Nie dziwi więc fakt, iż rękopiśmienne akta nieustannie stanowią podstawę materiałową wybieraną przez wielu językoznawców⁴.

Zapisy zawarte w eksplorowanych zabytkach językowych wykorzystane zostały przez lingwistę w celu zrekonstruowania systemu antroponimicznego pogranicza polsko-ukraińskiego doby średniopolskiej. Analiza oraz wyniki badań podzielone zostały w monografii na trzy klarowne części: imiona mężczyzn i kobiet; nazwiska mężczyzn i kobiet oraz sposoby identyfikacji ludności szlacheckiej, mieszczańskiej i chłopskiej. Analityczne segmenty poprzedzone są krótkim *Wstępem* (s. 7–24), zawierającym najistotniejsze informacje wprowadzające w zakres i cel pracy, charakteryzującym źródła oraz opisującym historyczne i demograficzne dzieje terenu. Najwięcej miejsca autor poświęcił jednak na przedstawienie aktualnego stanu badań nad polską antroponimią terenów pogranicza polsko-ukraińskiego, akcentując jednocześnie, iż dotychczas „nazwy osobowe starostwa grabowieckiego nie były przedmiotem badań onomastów” (s. 255). Wśród autorów monografii, artykułów i słowników podejmujących tematykę antroponimii kresowej wymienia m.in. W. Szulowską, E. Wolnicz-Pawłowską, I. Mytnik, M. Kojdera, nie pomijając jednocześnie własnego dorobku naukowego w tym zakresie. W części tej autor zasygnalizował także podstawowe problemy związane z ekscerpcją oraz analizą pozyskanego materiału, wśród których znalazły się trudności z odczytaniem bądź interpretacją niektórych adnotacji. Fakt ten tłumaczy pewne luki czasowe zgromadzonych wpisów, a także przyjęte przez badacza sposoby identyfikacji nazw.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Imiona* (s. 25–125) część analityczna uzupełniona została o krótkie wprowadzenie w teorię imienniczą⁵, a także opis przyjętych metod badawczych. Dowiadujemy się, iż zgromadzony materiał antroponimiczny podzielono na imiona należące do mężczyzn oraz kobiet z uwzględnieniem ich stanowego pochodzenia. Wydzielone zbiory imiennicze zaprezentowane zostały w postaci tabel, w których w funkcji haseł wystąpiły imiona w podstawowej polskiej formie. Obok mian zapisanych w języku polskim badacz umieścił ponadto łaciński, cerkiewny oraz ukraiński wariant antroponimu wraz ze skrótami słownikowymi zawierającymi jego proveniencję. W rubrykach tabel chronologicznie uwzględnił także wszystkie zarejestrowane w dokumentach postaci graficzne,

³ Mirosława Siuciak, „Archiwalne akta miejskie jako źródło badań historycznojęzykowych”, *Język Polski* 97 (2017), 4: 68–77.

⁴ Por. np. Kinga Banderowicz (2009), Marcin Kojder (2010), Józefa Kobylińska (2017), Piotr Złotkowski (2017), Renata Przybylska (2017), Irena Mytnik (2019) (zob. Bibliografia).

⁵ Teoretyczne informacje na temat imion opracowane zostały na podstawie publikacji Marii Malec (zob. Maria Malec, „Imiona chrześcijańskie o rodowodzie słowiańskim w Polsce”, *Studia Historycznojęzykowe* 1 (1994); też, „Imiona”, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*.

fleksyjne oraz fonetyczne imion w formie łacińskiej/złatinizowanej, a także polskiej i ukraińskiej, w odmianie podstawowej oraz pochodnej, określając tym samym swoistość analizowanych antroponimów na przestrzeni trzech badanych stuleci.

Eksploatacja materiału imienniczego została przeprowadzona również w ujęciu statystycznym. W rejestrach tabel zawarte zostały ogólne dane dotyczące frekwencji oraz występowania imion w danym wieku, przy jednoczesnym pominięciu ich środowiskowej przynależności, co zdaniem autora „pozwala prześledzić, jak w ciągu analizowanego okresu zmieniał się zbiór najpopularniejszych imion” (s. 120). Istotne jest również to, że najpowszechniejsze imiona wśród szlachty, mieszczan oraz chłopów osiadłych w granicach starostwa grabowieckiego zestawione zostały przez językoznawcę z imiennictwem ludności zamieszkującej sąsiednie starostwo hrubieszowskie⁶, dzięki czemu dowiadujemy się, iż tendencje imiennicze tych dwóch regionów były ze sobą zbieżne.

Rozdział drugi monografii *Nazwiska* (s. 127–242) poświęcony został „oficjalnym urzędowo zatwierdzonym nazwom osobowym” polskiej i ruskiej społeczności z uwzględnieniem ich pochodzenia stanowego. W omawianej części pracy autor zawarł semantyczno-strukturalną analizę nazwisk, określił produktywność poszczególnych typów słowotwórczych, a także ukazał proces kształtowania się nazwisk na obszarze pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego (s. 128). Za podstawę rozważań badacz przyjął socjologiczną klasyfikację autorstwa J. Bubaka, uzupełniając ją o kategorie odnoszące się do nazwisk szlacheckich, nieuwzględnionych w obranej typologii (s. 8–10, 128). Męskie oraz żeńskie antroponimy nazewnicze rozpatrzone zostały przez Marka Olejnika oddzielnie dla każdego stanu w układzie: szlachta, mieszczenie, chłopci. Najobszerniejszą część stanowi analiza nazwisk należących do mężczyzn (s. 127–227), charakterystyka nazwisk kobiet jest znacznie uboższa (niepełna 16 stron), jednak równie wnikliwa. Analityczne komponenty rozdziału poprzedzone zostały przez badacza o elementarne informacje z zakresu struktury każdej ze wskazanych klas społecznych, a także zwięzły opis wydzielonych typów nazwisk. Te z kolei wzbogaca chronologiczny zapis źródłowy antroponimów, umożliwiający nie tyle zobrazowanie całościowego systemu nazewniczego eksplorowanego terenu, ile jego frekwencyjność, a także ewolucję na przestrzeni trzech wieków.

Ostatni rozdział zatytułowany *Sposoby identyfikacji* (s. 245–254) stanowi znaczące dopełnienie poprzednich segmentów pracy. W części tej autor zawarł bowiem prezentację wszystkich zarejestrowanych w dokumentach męskich oraz żeńskich formuł identyfikacyjnych, określając tym samym czas oraz czynniki decydujące o stabilizacji nazwisk szlacheckich, mieszczańskich oraz chłopskich.

Całą pracę zamyka krótkie *Zakończenie* (s. 255–264) prezentujące najważniejsze wyniki przeprowadzonych analiz. Podsumowanie zawiera odpowiedzi odnośnie do

⁶ Badania nad imiennictwem starostwa hrubieszowskiego przeprowadzone zostały przez Marcina Kojdera, zob. tenże, *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVII–XVIII wieku* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2014).

proweniencji i popularności wyekscerpowanych imion, różnic i podobieństw systemów nazwicznych trzech badanych środowisk, a także najpowszechniejszych typów nazwisk oraz zależnych od pochodzenia metod identyfikacyjnych.

Z całą pewnością można zatem uznać, iż monografia *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI–XVIII w.)* autorstwa Marka Olejnika stanowi bogate źródło wiedzy z zakresu badań antroponimicznych pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Przyjęta przez badacza metodologia, a także przemyślany i klarowny sposób opisu jednostek nazwicznych pozwoliły na odzwierciedlenie pełnego systemu antroponimicznego charakterystycznego dla trzech wieków doby średniopolskiej. Ważne jest również, iż tak wnikliwa analiza zgromadzonych antroponimów możliwa była dzięki ogromnej wiedzy autora z dziedziny historii oraz demografii omawianego terenu – niezbędnej podczas badań o charakterze regionalnym – a także znakomitej znajomości literatury z zakresu antroponimii polskiej i słowiańskiej. Na uznanie zasługuje również dobór bazy materiałowej opartej na rękopiśmiennych źródłach archiwalnych, wymagających od badacza nie tylko wiedzy z zakresu historii języka, ale także umiejętności grafologicznych.

Monografia Marka Olejnika to praca o dużym znaczeniu badawczym, wpisująca się w cykl badań antroponimii historycznej na obszarze zróżnicowanym kulturowo i etnicznie. Praca ta uzupełnia dotychczasowy stan badań nad nazewnictwem pogranicza, utrwalając jednocześnie jedno z największych dziedzictw kulturowych starostwa grabowieckiego.

Bibliografia

- Abramowicz, Zofia. „Skrócone formy imion chrześcijańskich Podlasiaków w XVI–XVII w.”. W: *Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji*, red. Irena Sarnowska-Gieffing, 11–24. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Instytut Naukowo-Wydawniczy Maiuscula, 2015.
- Banderowicz, Kinga. „Imiona poznaniaków u progu XVII stulecia (na materiale Akt sądu wójtowskiego)”. *Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 15 (2009): 137–152.
- Bubak, Józef. *Nazwiska ludności dawnego powiatu nowotarskiego*. Cz. 1–2. Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum, 1970–1971.
- Gajda, Stanisław. „Socjologia imion na przykładzie Opola i okolicy”. *Studia Śląskie. Seria Nowa* 23 (1973): 267–296.
- Kobylińska, Józefa. „Męskie nazwy osobowe na -a w Księgach gromadzkich wsi Kasina Wielka (XVI–XVIII w.)”. *Onomastica* 61 (2017): 166–173.
- Kojder, Marcin. *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVII–XVIII wieku*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2014.
- Kojder, Marcin. „Sposoby nominacji osób w zapisach ksiąg sądowych z terenu starostwa hrubieszowskiego w XVII wieku”. W: *Zachidniopolis'ki hovirky v prostori ta czasi. Wołyń filologiczna* 9 (2010): 270–276.
- Kucińska, Małgorzata. „Imiennictwo w księgach chrztów dwóch mazowieckich parafii (Strzegowo i Wrona) na przełomie XVIII i XIX wieku”. *Prace Językoznawcze* 16 (2014): 87–95.

- Kresa, Monika. *Antroponimia historycznego pogranicza mazowiecko-podlaskiego w XVIII wieku na przykładzie parafii Stoczek w ówczesnym dekanacie kamieńczykowskim*. Warszawa: Bel Studio, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2013.
- Magda-Czekaj, Małgorzata. „Imiona mieszkańców Olesna na Śląsku Opolskim i ich socjologiczne uwarunkowanie od XVI do 1. poł XX wieku”. *Onomastica* 45 (2000): 191–210.
- Mytnik, Irena. *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku*. Warszawa–Lublin: KUL, 2019.
- Przybylska, Renata. „Imię i jego formy w kręgach ziemiańskich – na materiale wspomnień”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica* 12 (2017): 219–225.
- Rudnicka-Fira, Elżbieta. *Imiennictwo krakowian od XVI do XVIII wieku na tle historii i kultur*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2013.
- Rymut, Kazimierz. „Nazwiska”. W: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. Ewa Rzetelska-Feleszko, 144. Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, 2005.
- Rzetelska-Feleszko, Ewa. „Przedmowa”. W: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. Ewa Rzetelska-Feleszko, 9–11. Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, 2005.
- Trzeciak, Łukasz. *Antroponimia Kresów Południowo-Wschodnich w XVII i XVIII wieku na przykładzie rzymskokatolickiej parafii w Żółkwi*. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, 2016.
- Siuciak, Mirosława. „Archiwalne akta miejskie jako źródło badań historycznojęzykowych”. *Język Polski* 97 (2017), 4: 68–77.
- Szulowska, Wanda. „Antroponimia warszawian w XVII w.”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica* 5 (2010): 243–252.
- Szulowska, Wanda. *Dawna antroponimia Mazowsza (XV–XVII w.)*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2004.
- Złotkowski, Piotr. *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Nowe propozycje metodologiczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2017.